

Domagoj Runje O NEDOSTATKU KRISTOVIH MUKA U KOLOŠANIMA 1, 24

1. KONTEKST

U kristološkom himnu Poslanice Kološanima (1,15-20) među ostalim piše: *“svidjelo se Bogu u njemu (Kristu) nastaniti svu puninu i po njemu – uspostavivši mir krvlju križa njegova – izmiriti sa sobom sve, bilo na zemlji, bilo na nebesima,”* (Kol 1, 19-20). Tom svepomirbenom Kristovom žrtvom, izmireni su s Bogom i sami Kološani nekoć *“po zlim djelima udaljeni i neprijateljski raspoloženi”* (Kol 1, 21). Tako su oni iz staroga stanja grijeha prešli u novo stanje pomirenosti s Bogom, da ih On privede k sebi *“svete, bez mane i besprigovorne”* (Kol 1, 3). No, to se u potpunosti ostvaruje samo ako i Kološani sa svoje strane ostanu utemeljeni u vjeri i u nadi evanđelja koje su čuli, a kojemu je Pavao postao poslužiteljem.¹ Drugim riječima, svetost i besprigovornost isključivi su darovi Božji koje nitko ne može sam sebi dati, no, njihovo vršenje spada na čovjeka koji ih ostvaruje u onoj mjeri koliko živi po evanđelju Isusa Krista.

U tom kontekstu Pavao dalje nastavlja svoj svjedočki navještaj otajstva Krista, čija djelotvornost snažno djeluje u njegovu apostolskom nastojanju.² Zbog toga je on uza sve borbe i trpljenja radostan, kad vidi dobre plodove vjere nikle iz sjemena svojega propovijedanja.³ Tu radost Pavao između ostalog izri-

¹ Kol 1, 23. 25.

² Kol 1, 29.

³ Kol 2, 5.

če jednom rečenicom koju se na hrvatski jezik redovito prevodi ovako:⁴

“Radujem se sada dok trpim za vas i u svom tijelu dopunjam što nedostaje mukama Kristovim za Tijelo njegovo, za Crkvu” (Kol 1, 24).

2. PROBLEM

I bez gore spomenutog citata iz Kol 1, 24 poznato da je Pavao u ostvarivanju svoga apostolskog poziva pretrpio mnoge nevolje,⁵ koje su na koncu okrunjene i samom mučeničkom smrću. Poznato je, također, da su te patnje urodile toliko velikim plodovima za život Crkve, da je njezinu povijest gotovo nemoguće zamisliti bez apostolskih nastojanja svetoga Pavla. Pa ipak, iako se Pavlovo propovijedanje i trpljenje za dobro Crkve savršeno uklapa u njegov predani apostolski rad, izjava da bi on svojim trpljenjima nadopunjavao nešto *što nedostaje* mukama Kristovim uvijek je stvarala stanovite poteškoće kako čitateljima i slušateljima Riječi Božje na euharistijskim i drugim kršćanskim sastancima, tako i biblijskim stručnjacima za radnim stolom i teološkim katedrama. Naime, ako se izraz *muke Kristove* iz Kol 1, 24 izravno povežu s Kristovom smrću na križu – a tako se obično podrazumijeva –, onda ovaj redak ne samo da stvara neku vrst zbunjenosti kod pobožnih vjernika nego izgleda da stoji i u izravnoj suprotnosti s onim što je u poslanici Kološanima inače rečeno o Kristu i njegovoj žrtvi. Kroz čitavu se poslanicu jasno ističe misao kako je Krist u potpunosti ispunio sve što je trebao ispuniti.⁶ Štoviše, spjevan je i čitav himan koji govori o Punini nastanjenju u Isusu Kristu pa tako i o konačnosti i sveobuhvatnosti njegove spasonosne žrtve na križu (Kol 1, 19-20). A sad se odjednom veli kako su Kristove muke za Crkvu nedostatne i treba ih dopuniti. Odakle takvo proturječje, i zar Pavao stvarno

⁴ Ovaj i drugi citati Svetoga pisma, ukoliko nije drukčije naznačeno, preuzeti su iz prijevoda B. Duda- J. Fučak, *Novi zavjet*, XIII. izdanje, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1992. Ovaj prijevod se nalazi i u Leksionaru za hrvatsko jezično područje. Sličan je i prijevod Lj. Rupčića u izdanju *Biblija. Stari i Novi zavjet*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1987.: *Sada nalazim radost u patnjama koje podnosim za vas – i tako u svome tijelu dopunjam što nedostaje Kristovim mukama – za Tijelo njegovo, koje je Crkva.*

⁵ Već je dostatan primjer 2 Kor 11, 26-28.

⁶ Kol 1, 19-20. 22; 2, 9-10; 2, 13-14; 3, 1.

želi reći da su Kristove muke potrebne nadopune? U svakom slučaju ono što Pavao sigurno kaže jest to da se raduje u patnjama koje on sam trpi na korist Crkve. Ali opet, zar to što on sad pati istovremeno zaista znači da nešto nedostaje mukama Kristovim? Sami vjernički osjećaj primjećuje kao da u ovoj rečenici nije sve na svom mjestu.

Biblijski se komentari trude na mnoge i različite načine kako bi našli kakav odgovor na ovo pitanje. No, iako mnoga, sva se ta nastojanja mogu više manje svesti na traženje tumačenja koje bi pojasnilo nedostatke Kristovih muka u Kol 1, 24, a da ujedno ne postavi u pitanje potpunost spasonosne snage njegove žrtve na križu u Kol 1, 19. Problem se redovito nastoji riješiti razlikujući otkupiteljsku jedincatost i konačnost Kristove muke na križu od onog eshatološkog "ne još" ispunjenja Božjeg plana spasenja po kojem sve one vremenite – prošle, sadašnje i buduće – muke Crkve podnošene zbog naviještanja evanđelja na neki otajstven način pripadaju samom Otkupitelju pa su, isto tako otajstveno, dio, odnosno nadopuna, njegovih zemaljskih muka. U tom smislu bi u Kol 1, 24 Pavao nekako aludirao na to da se Kristove muke i dalje nastavljaju u patnjama bilo kojeg člana Crkve zauzetog oko življenja i širenja evanđelja.

No, iako proširenje značenja Pavlovih trpljenja na opću Crkvu u širem teološkom okviru može biti sasvim prihvatljivo, ne smije se zaboraviti da Pavao ovdje ipak ne govori o trpljenju univerzalne Crkve u aktualnom stanju eshatološke napetosti, nego svjedoči o *svojim vlastitim* patnjama za ili na korist te iste Crkve. Dakle, barem u ovoj rečenici, nije Crkva ta koja pati, nego se pati za nju. Osim toga, otpada i aluzija da su te Pavlove muke, ili muke bilo kojeg drugog člana Crkve, produžetak Kristovih muka. Naime, Pavao ne veli da se Kristove muke u njemu nastavljaju nego nadopunjuju! Drugim riječima, kako god pokušali interpretirati Kol 1, 24, problem nedostataka Kristovih muka barem u čisto egzegetskom pogledu još uvijek ostaje neriješen, pa izgleda čak i nerješiv. A možda ipak i ne!

3. GRAMATIČKA PROVJERA

Jedan, a vjerojatno i jedini, put rješenja našega egzegetskog problema koji proizlazi iz Kol 1, 24 jest temeljita gramatička provjera originalnog grčkog teksta, kako je predlaže J. N. Aletti, pro-

fesor egzegeze Novoga zavjeta na Papinskom biblijskom institutu u Rimu.⁷ Naime, ako se dobro iščita grčki tekst Kol 1, 24, onda, po njegovu mišljenju, takvog problema zapravo nema! Stvar najprije polazi od temeljnog načela biblijske teologije po kojem se nijedna rečenica Svetoga pisma ne može ispravno protumačiti teološki, ako se prije toga ne shvati točno gramatički. Tako i u slučaju Kol 1, 24 svi teološko-egzegetski problemi vezani uz ovaj redak zapravo proizlaze iz pogrešnog načina prevođenja grčkog teksta. Ispada, dakle, da gotovo svi tumači Poslanice Kološanima griješe u startu, te su prisiljeni domišljati tumačenja koja, iako ne u svemu neprihvatljiva, ipak ne polaze od gramatički dobro shvaćena teksta.

Riječ je o sljedećem: svakome tko je ikad učio (novozavjetni) grčki poznato je da je to jezik koji počesto ima zamršen red riječi u rečenici. A da stvar bude još zamršenija, stari rukopisi Novoga zavjeta ne poznaju naših modernih interpunkcijskih znakova koji bi pomogli u ispravnijem čitanju teksta. Stoga pri prevođenju grčkog štiva na neki drugi jezik, prevodilac mora dobro odvagnuti kako će smisleno raščlaniti pojedine dijelove rečenice, te ih potom ponovno složiti u duhu svog vlastitog jezika. Nerijetko je u tom poslu prevodilac prisiljen birati između čak nekoliko različitih, ali jednako mogućih prijevoda istoga teksta. To donekle opravdava i različite prijevode Kol 1, 24, koji se ipak ne mogu svi odreda proglasiti potpuno nemogućim i netočnim. Uostalom to J. N. Aletti i ne čini. On ne kaže da su drugi prijevodi besmisleni i netočni, nego da su prevedeni *na pogrešan način*.⁸ A pogreška se sastoji u tome, što, unatoč složenosti grčkih rečenica, prevoditelji zaborave da je katkad ipak najbolje doslovno slijediti red riječi u rečenici izvornog jezika. To je po mišljenju

⁷ Iako se za svaku tvrdnju i zaključak koji smo ovdje izložili ne možemo pozvati na dotičnoga autora, temelj za našu daljnju razradu je njegov prijevod i tumačenje Kol 1, 24 koje se nalazi u J. N. Aletti, *Saint Paul Épître aux Colossiens. Introduction, Traduction et Commentaire*, Études Bibliques, Nouvelle série 20, J. Gabalda et Cie, Paris 1993., 134-137. Postoji i talijanski prijevod ovoga komentara: J. N. Aletti, *Lettera ai Colossesi. Introduzione, Versione, Commento*, Dehoniane, Bologna 1994.

⁸ "La quasi totalité des commentaires traduisent le verset de manière erronée: 'Je complète en ma chair ce qui manque aux tribulations du Christ.'" ('Nadopunjam u svom tijelu ono što nedostaje mukama Kristovim'), J. N. Aletti, *Saint Paul Épître aux Colossiens...*, 135. Aletti pak smatra ispravnim: "...je complète ce qui manque aux tribulations du Christ en ma chair..." ('...nadopunjam ono što nedostaje mukama Kristovim u mome tijelu...'). *Isto*, str. 134.

J. N. Alettija za ispravno shvaćanje teksta u slučaju Kol 1, 24 presudno, dok većina ostalih prijevoda tomu ne poklanja dovoljno pažnje. Takva zabuna koja je po Alettijevu uvidu prisutna u gotovo svim⁹ modernim prijevodima Kol 1, 24 nije mimoišla ni naš gore navedeni hrvatski prijevod, koji se među ostalim nalazi i u liturgijskim lekcionarima.

Ovako glasi grčki tekst Kol 1, 24:¹⁰

Νῦν χαίρω ἐν τοῖς παθήμασιν μου. ὑπὲρ ὑμῶν καὶ ἀνταναπληρῶ τὰ ὑστερήματα τῶν θλίψεων τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ σαρκί μου ὑπὲρ τοῦ σώματός αὐτοῦ, ὃ ἐστὶν ἡ ἐκκλησία,

67

U odnosu na Alettijev, u drugim se prijevodima čini sljedeća bitna pogreška:

Najprije se izraz τῶν θλίψεων τοῦ Χριστοῦ povezuje s ὑπὲρ τοῦ σώματος αὐτοῦ, a da se pritom potpuno ignoriraju riječi ἐν τῇ σαρκί μου, koje se bez potrebnog razloga povezuju s glagolom ἀνταναπληρῶ. Rezultat je prijevod koji smo već naveli:

*Radujem se sada dok trpim za vas i u svom tijelu dopunjam što nedostaje **mukama Kristovim za Tijelo njegovo, za Crkvu.***

Problematično značenje koje proizlazi iz ovoga prijevoda jest tvrdnja da *nešto nedostaje mukama Kristovim za Tijelo njegovo*, tj. Crkvu.

Ako se pak po Alettijevu prijedlogu strogo poštuje doslovan red riječi u rečenici, onda prijevod paralelan s grčkim tekstom izgleda ovako:

Νῦν χαίρω ἐν τοῖς παθήμασιν (μου) ὑπὲρ ὑμῶν

Sada se radujem u (svojim) patnjama za vas

⁹ J. N. Aletti ipak nije usamljen u svom načinu prijevoda Kol 1, 24. U istom smislu Kol 1, 24 prevodi M. P. Horgan, *The Letter to the Colossians*, u R. Brown-J. A. Fitzmyer-R. E. Murphy (urednici), *The New Jerome Biblical Commentary*, Prentice Hall, Englewood Cliffs-Geoffrey Chapman, London, 2000., 876-882. I tu se upozorava na probleme uobičajenih prijevoda.

¹⁰ Tekst preuzet iz: Nestle-Aland, *Novum Testamentum Graece*, (XXVII. izdanje) Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart 1993. Zamjenica mou, koju smo stavili u zagrade, budući da nije posvjedočena u nekoliko važnih starih rukopisa, nije donošena u glavnom tekstu ovog izdanja nego je navedena u kritičkom aparatu. Mi smo je, slijedeći Alettijev prijevod, kao i radi jasnoće teksta ipak naveli. Istaknuti dijelovi teksta su, naravno, naši.

καὶ ἀνταναπληρῶ τὰ ὑστερήματα τῶν θλίψεων τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ σαρκί μου

i nadopunjam nedostatke Kristovih muka u mome tijelu¹¹

ὑπὲρ τοῦ σώματος αὐτοῦ, ὃ ἐστὶν ἡ ἐκκλησία
za Tijelo njegovo, koje je Crkva.

Osim, što se ovdje doslovno prenaša red riječi u rečenici, u čemu je zapravo bitna razlika između ovog i prethodnog prijevoda?

U prethodnom prijevodu je rečeno da Pavao u svome tijelu dopunja ono što nedostaje mukama Kristovim za njegovo Tijelo, tj. Crkvu. Drugim riječima, ispada da tim Kristovim mukama, nešto nedostaje, a onda to Pavao na korist Crkve nadopunja trpljenjem u svom vlastitom tijelu. Ako je to tako, tekst Kol 1, 24 stoji u suprotnosti s ostatkom Poslanice Kološanima i potrebna su daljnja pojašnjenja o kojima smo već govorili.

No, ako tekst prevedemo doslovno, stvari stoje potpuno drukčije i nipošto se ne radi o tome da Isus nije dovoljno trpio za Crkvu, pa da sada valja Pavlu nadopuniti nedostatke njegovih muka. Poštujući, dakle, izvorni red riječi u rečenici i pravilno ih međusobno povezujući, uočavamo da Pavao ne kaže kako on u *svom tijelu nadopunjuje* nedostatke Kristovih muka, nego govori o dopunjavanju Kristovih muka *koje nedostaju u njegovu Tijelu*. O čemu je riječ? Nisu Kristove muke, pogotovo ne smrt na križu, ono čemu bi nešto nedostajalo, nego je to samo Pavlovo tijelo. Drugim riječima to je Pavao sam. On je onaj kojemu nešto nedostaje i to treba nadopuniti. Što? Odgovor se daje sam od sebe u kontekstu Pavlova govora o njegovim nastojanjima u naviještanju Kristova otajstva među poganima.¹² Muke Kristove u Kol 1, 24 nikako se ne odnose na Kristovu smrt na križu,¹³

¹¹ Nismo, nažalost, našli dvije različite a prikladne riječi kojima bi bez dodatnih objašnjenja vjerno prenijeli razliku između grčkih termina σὰρξ i σῶμα (Aletti razlikuje „chair“ i „corps“). Stoga oba izraza prevodimo riječju „tijelo“, s tim da riječ σὰρξ označava konkretno ljudsko tijelo od krvi i mesa (u ovom slučaju Pavlovo), dok riječ σῶμα označava tijelo kao određenu cjelinu ili skupnost organa (u ovom slučaju ta riječ ima preneseno značenje i označava Crkvu kao Kristovo Tijelo). U nekim bi se slučajevima termin σὰρξ mogao na hrvatski prevesti zastarjelicom „put“, ali je ovdje ipak izbjegavamo jer ta riječ u današnjem svakodnevnom govoru ipak nema uvijek jasnu upotrebu.

¹² Kol 1, 24-29.

¹³ Među ostalim to sugerira i činjenica da se nigdje drugdje u Pavlovim poslanicama za Kristovu smrt na križu ne upotrebljava izraz θλίψεις.

nego Pavao misli na svoj vlastiti životni put apostola Kristova otajstva tj. evanđelja. Taj put koji je među ostalim ispunjen i raznovrsnim trpljenjima on naziva *mukama Kristovim u svome tijelu*.¹⁴ Naziva ga mukama jer je pun trpljenja i nedaća, a Kristovim jednostavno zato jer sve podnosi zbog Kristova evanđelja i na način Kristova evanđelja. A da ih treba nadopuniti jasno je već stoga što još traju.

4. DALJNJA IŠČITAVANJA TEKSTA

Ovako "gramatički" oslobođeni traženja izlaza iz unutarnjeg proturječja teksta Kol 1, 24 možemo jasnije uočiti neke druge snažne poruke koje ovaj redak u sebi krije.

69

Crkva

Prvo što upada u oči jest dvostruko spominjanje Crkve. U njoj se nalazi objašnjenje Pavlove radosti u vlastitim patnjama. Naime, on se ne raduje u svojim trpljenjima iz nekog mazohizma, nego zato jer to koristi Crkvi. Time Pavao ne želi reći da njegove patnje u iščemu nešto nadodaju Kristovu spasenjskom djelu, nego samo da su one na dobro Crkve. Doprinosе njezinoj čvrstoći u vjeri i rastu u spoznaji otajstva koje je Bog objavio u svome Sinu.

Rekli smo da je Crkva spomenuta dva puta. U prvom je slučaju pojam Crkva uključno sadržan u Pavlovoj poruci Kolosanima: "Radujem se dok trpim *za vas*". Tu se pojam Crkve dakako odnosi na lokalnu kršćansku zajednicu u Kolosima. U drugom, pak, slučaju izričito je navedena sama riječ Crkva (ἡ ἐκκλησία) i ima puno šire, zapravo univerzalno značenje koje se odnosi na sve kršćane raspršene po svemu svijetu. Usto, ovaj je put Crkva i kristološki definirana kao Kristovo Tijelo. No, u ovom izjednačavanju Crkve s Kristovim Tijelom nije riječ samo o slikovitoj usporedbi kao na primjer u 1 Kor 12, 27: *Vi ste Tijelo Kristovo, a pojedinačno udovi*. Radi se o još nečemu. Pavao tvrdi: *Njoj (Crkvi) ja postadoh poslužiteljem po rasporedbi Božjoj koja mi*

¹⁴ Usp. također 2 Kor 1, 5.

je dana da potpuno pronesem (πληρώσαι!)¹⁵ Riječ Božju – otajstvo pred vjekovima i naraštajima skriveno, a sada očitovano svetima njegovim. (1, 25-26). Ono što je bitno zapaziti jest to da se Pavao ovdje naziva poslužiteljem (διάκονος) Crkve. U tom smislu biti poslužiteljem Crkve prvenstveno znači naviještati Kristovo otajstvo. Ali ne samo to. Ako u kontekstu navješćivanja Kristova otajstva među poganima Pavlovo nazivanje samog sebe *poslužiteljem* (διάκονος) Crkve usporedimo s Ef 3, 6-7 gdje se u istom kontekstu Pavao naziva *poslužiteljem* (διάκονος) *evanđelja* onda usporedba Krist/Evanđelje-Crkva/Kristovo Tijelo dobiva jednu posebnu vrijednost. Naime, ako je biti poslužiteljem Crkve jednako biti poslužiteljem evanđelja, po svemu ispada da se sadržaj navješćivanja evanđelja ne sastoji samo u tome da se njime (evanđeljem) poganima Krista navijesti, nego da se Krista među poganima potpuno uprisutni dotle da on bude čimbenik ujedinjenja svih vjernika u jednu jedinu zajednicu kristološki definiranu kao Kristovo Tijelo.¹⁶ Drugim riječima, ako izjednačimo Kol 1, 25-26 s Ef 3, 6-7 onda Crkva nije samo posrednica Kristova evanđelja nego je dio samog njegovog sadržaja.¹⁷

Pavao

Nastavimo li dalje čitati Poslanicu Kološanima ubrzo prelazimo s razine općeg na do kraja personalizirani navještaj Krista: *Njega mi navješćujemo, opominjući svakog čovjeka, poučavajući svakog čovjeka u svoj mudrosti da bismo svakog čovjeka doveli do savršenstva u Kristu* (Kol 1, 28). No, iako ovdje Pavao govori o svom nastojanju oko drugih ljudi, zaustavimo se na njegovu vlastitom putu do savršenosti u Kristu. To je, naime, u izravnoj vezi s njegovom tvrdnjom da nadopunja nedostatke Kristovih muka u svome tijelu. Rekli smo maloprije da ta izjava zapravo znači kako Pavao ne nadopunja ništa Kristovoj mucu na križu, nego je riječ o nadopunjavanju ili dovršavanju njegova osobnog teškog apostolskog puta, koji on naziva mukama Kristovim. Ako bismo, pak, Kristove muke iz Kol 1, 24 ipak usporedili s njegovom mukom na križu, onda bi ona predstavljala kvalitativno mjerilo

¹⁵ Osnovni glagol složenice ἀναπληρῶ (nadopunjam) iz Kol 1, 24.

¹⁶ Usp. Ef 4, 11-13.

¹⁷ Usp. J. N. Aletti, *Saint Paul Épître aux Colossiens*, 137.

smislenosti (a time i savršenosti) muka svakog čovjeka koji se uputi putem do savršenstva u Kristu. U tom bi smislu ono Pavlovo dopunjavanje nedostataka Kristovih muka u svome tijelu zapravo značilo namirivanje onog što nedostaje njegovim mukama kako bi bile jednake mucu Kristovoj. U konačnici se, naravno, ne radi o kvalitativno potpunom izjednačavanju Kristovih i Pavlovih muka u strogom teološkom smislu, jer jedino Kristova žrtva posjeduje puninu otkupljenja, nego se želi istaknuti kako na put do savršenstva u Kristu spada i to da muka i patnja svakog kršćanina bude Kristovski podnesena. Pavao kaže da trpi na korist Crkve i možemo reći da je u tome s Kristom izjednačen. No, Kristova muka ima i drugih očitih kvaliteta koje se mogu primijeniti u životu svakog kršćanina. Da spomenemo nekoliko primjera sa samoga križa: iako nevino osuđen i ubrojen među razbojнике,¹⁸ Isus nikoga ne proklinje nego oprašta i moli za svoje progonitelje.¹⁹ U svoju se patnju ne zatvara nego komunicira s drugim ljudima; obraća se Majci i Ivanu,²⁰ razbojniku;²¹ traži piti.²² U bolnoj ostavljenosti vapi Bogu.²³ Daje da se u njemu prepoznaje Božje djelo,²⁴ i napokon predaje duh Ocu.²⁵ Na koncu, prošavši kroz smrt Krist je slavno uskrsnuo i time je njegova patnja dobila novo značenje, koje opet daje smisao patnji svakoga čovjeka – kršćanina. Zajedništvo u Kristovim patnjama, jamstvo je i zajedništva u njegovoj slavi.²⁶ No, s druge strane to isto znači da nije svaka ljudska patnja kršćanska patnja. Kršćanska je onoliko koliko se čovjek u svom trpljenju uobličuje Kristu. U trenutku kad je Pavao²⁷ zapisao rečenicu Kola 1, 24, sigurno je, barem na razini muke i patnje, bio i te kako svjestan svoje nedovršenosti na putu do savršenstva u Kristu. No, u tome je ipak napredovao dotle da je rekao: *Živim, ali ne više ja, nego živi u meni Krist. A što sada živim u tijelu, u vjeri živim u Sina Božjega koji me ljubio i predao samoga sebe za mene* (Gal 2, 20).

¹⁸ Mt 27, 44.

¹⁹ Lk 23, 34.

²⁰ Iv 19, 26-27.

²¹ Lk 23, 39-43.

²² Iv 19, 28 (Mt, 27, 48; Mk 15, 36; Lk 23, 36).

²³ Mt 27, 46; Mk 15, 34.

²⁴ Mt 27, 54; Mk 15, 39; Lk 23, 47.

²⁵ Lk 23, 46.

²⁶ Usp. 1 Pt 4, 13.

²⁷ Ne ulazimo ovdje u pitanje autentičnosti Pavlova autorstva ove poslanice.

Umjesto zaključka

Ako je ovo gramatičko-teološko-duhovno preispitivanje teksta Kol 1, 24 dovoljno argumentirano, onda ono, koliko god otvaralo nove mogućnosti plodonosnog iščitavanja teksta, otvara i neka posve praktična pitanja. Jedno od njih je i potreba ponovnog revidiranja prijevoda liturgijskih knjiga biblijskih čitanja. Jasno je da liturgijska praksa iziskuje određenu jednoobraznost i ne voli nagle i česte promjene u već uhodanim tekstovima. No, ako je liturgijsko slavlje ujedno i povlašteno mjesto čitanja Svetoga pisma onda je isto tako potrebno uložiti maksimalan trud da bogatstvo Božje Riječi koja se naviješta u našim crkvama zaista odzvanja u svom što bogatijem značenju.